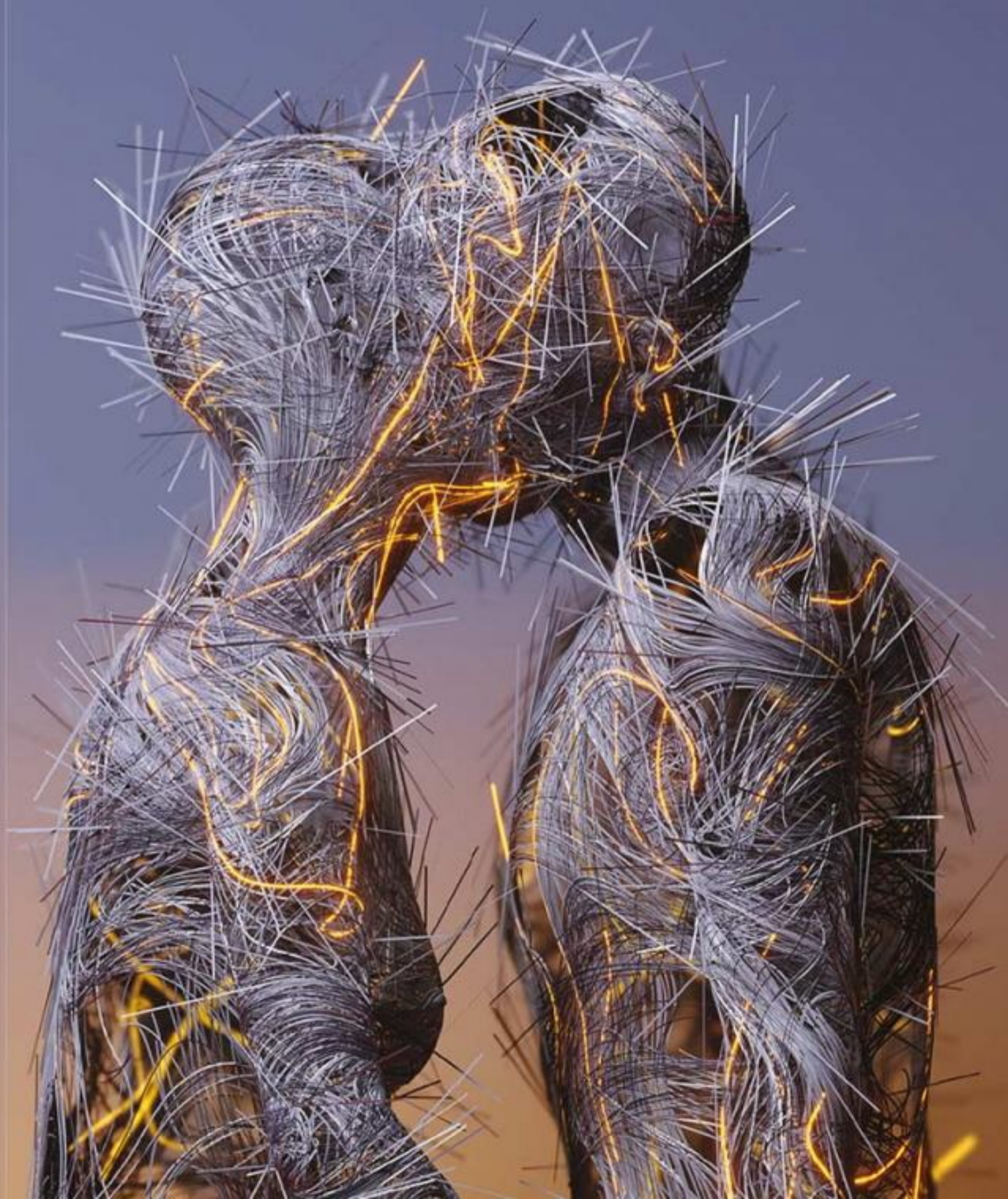

СЕКСОЛОГІЯ та СЕКСОПАТОЛОГІЯ

За редакцією професора Бойка М. І.

Рекомендовано вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця МОЗ України як підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів (протокол № 12 від 26 травня 2022 року)

Авторський колектив:

Бойко М. І. — головний науковий співробітник наукового відділу малоінвазивної хірургії ДНУ “Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини” ДУС, д. мед. наук, професор.

Білобровка Р. І. — завідувач кафедри психіатрії, психології та сексології Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, д. мед. наук, професор.

Кришталь Є. В. — директор Харківського обласного психоневрологічного диспансеру, д. мед. наук, професор.

Лісовий В. М. — завідувач кафедри урології, нефрології та андрології ім. проф. А. Г. Подрєза Харківського національного медичного університету. Директор Харківського обласного клінічного центру урології і нефрології ім. проф. В. І. Шаповала, д. мед. наук, професор, член-кореспондент НАМН України.

Нікітін О. Д. — завідувач кафедри урології Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, д. мед. наук, професор.

Рецензенти:

Напреско О. К. — завідувач кафедри психіатрії і наркології Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, д. мед. наук, професор.

Рамащенко О. В. — головний науковий співробітник відділу відновної урології та новітніх технологій ДУ “Інститут урології” ім. академіка О. Ф. Возіанова НАМН України, д. мед. наук, професор.

Сексологія та сексопатологія : підручник / [Бойко М. І., Білобровка Р. І., Кришталь Є. В. та ін.] ; за ред. проф. Бойка М. І. — Київ : ВД «АДЕФ-Україна», 2023. — 304 с. ISBN 978-617-7906-42-0

У підручнику “Сексологія та сексопатологія” викладені теоретичні та практичні основи сексології, сексопатології, сучасний погляд на сексуальну орієнтацію та парафілії, базові методи діагностики та лікування сексологічних захворювань чоловіка та жінки, принципи судової сексології.

Підручник розрахований на студентів медичних вузів, але може бути використаний і лікарями-інтернами, лікарями-сексопатологами, сексологами, урологами, гінекологами, психотерапевтами, педіатрами, лікарями загальної практики та інших спеціальностей, а також психологами, соціологами, педагогами, юристами тощо. Він створений на основі базової програми для медичних вищих навчальних закладів III-IV ступеня акредитації.

УДК 616.6(075.8)

© Бойко М. І., 2023
© ВД «АДЕФ-Україна», 2023

ЗМІСТ

ВСТУП

Прелюдія.....	6
Розділ 1. Предмет медичної сексології та сексопатології	8
1.1. Історія розвитку сексології.....	8
1.2. Поняття сексології, сексопатології.....	24
1.3. Організація сексологічної допомоги та освіти.....	26

ЧАСТИНА I. СЕКСОЛОГІЯ

Розділ 2. Теоретичні аспекти сексуальності.....	30
2.1. Сексуальність. Типи сексуальних культур.....	30
2.2. Декларація сексуальних прав	35
2.3. Основні теорії у вивченні людської сексуальності	38
2.4. Сексуальне здоров'я. Поняття про норму. Сексуальна адаптація	44
2.5. Сексуальна мотивація	50
2.6. Модель сексуальної відповіді	57
Розділ 3. Психофізіологічні основи сексуальності.....	64
3.1. Анатомія та фізіологія статевої системи.....	64
3.2. Поняття про стать	95
3.3. Анатомо-фізіологічний статевий розвиток.....	98
3.4. Психосексуальний розвиток	104
3.5. Вікові прояви сексуальності.....	110
3.6. Гігієна та психогігієна статевого життя	114
3.7. Статева освіта та виховання	118
3.8. Планування сім'ї.....	120
Розділ 4. Сексуальна орієнтація	131
4.1. Визначення і типи.....	131
4.2. Епідеміологічні дані	133
4.3. Теорії сексуальної орієнтації	134
4.4. Статеві відмінності у вираженні сексуальної орієнтації	137
4.5. Ставлення до сексуальної орієнтації	138

Розділ 5. Парафілії	142
5.1. Поширеність. Теорії розвитку сексуальних девіацій	142
5.2. Діагностичні критерії	145
5.3. Сексуальні відхилення за способом реалізації сексуальних дій	147
5.4. Сексуальні відхилення за об'єктом потягу	153
5.5. Трансгендерність	162

ЧАСТИНА II. СЕКСОПАТОЛОГІЯ

Розділ 6. Загальна сексопатологія	166
6.1. Етика та деонтологія в роботі лікаря	166
6.2. Поширеність сексологічних захворювань	168
6.3. Семіотика порушень сексуального здоров'я	169
6.4. Класифікація сексуальних розладів та сексуальної дисгармонії	175
6.5. Порушення сексуального здоров'я при психоневрологічних розладах	178
6.6. Принципи лікування сексуальних розладів	180
6.7. Психотерапія порушень сексуального здоров'я	181
Розділ 7. Спеціальна сексопатологія	186
7.1. Чоловіча сексуальна дисфункція	186
7.1.1. Еректильна дисфункція	186
7.1.1.1. Фактори ризику	186
7.1.1.2. Класифікація	189
7.1.1.3. Діагностика	190
7.1.1.4. Лікування	202
7.1.2. Порушення еякуляції	212
7.1.3. Аноргазмія	222
7.2. Жіноча сексуальна дисфункція	223
7.2.1. Особливості жіночої сексуальності	223
7.2.2. Етіологія і патогенез сексуальної дисфункції	224
7.2.3. Класифікація	226
7.2.4. Діагностика	227
7.2.5. Розлад сексуального бажання	229
7.2.6. Порушення сексуального збудження	234
7.2.7. Порушення оргазму	238
7.2.8. Сексуальні больові розлади: диспареунія і вагінізм	242

ЧАСТИНА III. СУДОВА СЕКСОЛОГІЯ

Розділ 8. Загальні питання судової сексології	250
8.1. Предмет дослідження судової сексології	250

8.2. Поширеність сексуальної злочинності	252
8.3. Фактори, що впливають на сексуальну злочинність	252
Розділ 9. Сексуальні злочини	255
9.1. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності	255
9.2. Злочини проти громадського порядку та моральності	266
Розділ 10. Судово-медична експертиза	281
10.1. Встановлення статевої зрілості	281
10.2. Встановлення статі	283
10.3. Судово-медична експертиза девіацій сексуальної поведінки	283
10.4. Профілактика сексуальної злочинності	286
Додаток 1. Міжнародний індекс еректильної функції (МІЕФ 15)	291
Додаток 2. Профіль передчасної еякуляції (ППЕ)	295
Додаток 3. Індекс статевої функції жінки (ІСФЖ)	296
Список рекомендованої літератури	301

РОЗДІЛ 1.

Предмет медичної сексології та сексопатології

1.1. Історія розвитку сексології

І до сьогодні говорити на тему статевого життя вважається недоречним у побуті і не зовсім комфортним на прийомі у лікаря. Чи варто говорити, що в різні історичні періоди торкатися цієї теми взагалі було неприпустимим, а серйозні спроби вивчення сексуальної поведінки аж до середини ХХ ст. робилися порівняно рідко. Лише деякі вчені обережно проникали в дану область, ризикуючи своєю особистою і професійною репутацією та кар'єрою.

Польський сексолог К. Імелінський (1986) пропонує виділити чотири періоди розвитку сексології:

- **доісторичний період**, що містить незначні відомості про сексуальне життя первісних людей;
- **період спостережень і донеаукових досліджень**, який характеризувався гіпотезами, випадковими відкриттями і помилковими судженнями та скінчився на рубежі XVIII–XIX століть;
- **період досексологічних знань**, під час якого ще сексологія не була виділена з інших наук — XIX століття;
- **період сексологічних знань**, розвитку наукової методології і теоретичних основ, що дозволили виділити сексологію в самостійну науку, — ХХ століття.

Доісторичний період

Первісна людина не була байдужа до сексуальної сфери. Наскельні малюнки раннього палеоліту (1 млн – 100 тис. років до Р.Х.), свідчать про те, що в той час вже були уявлення про любов і смерть. У пізніші періоди палеоліту (100 000–8000 років до Р.Х.) не тільки малюнки на стінах печер, але й міфи і культу підтверджують, що питання сексуальності завжди звертали на себе увагу людей (рис. 1, 2). Основна увага приділялась не поведінці, пов'язаній із сексуальним збудженням, а заплідненню, збереженню і примноженню потомства.

Історики стверджують, що доісторична сім'я була зосереджена навколо жінки, оскільки єдиною різницею племен була спорідненість за материнською лінією. Міжплеменний шлюб використовувався для скріплення політичних союзів, і це по-

Рис. 1. Пізній кам'яний період (Франція)

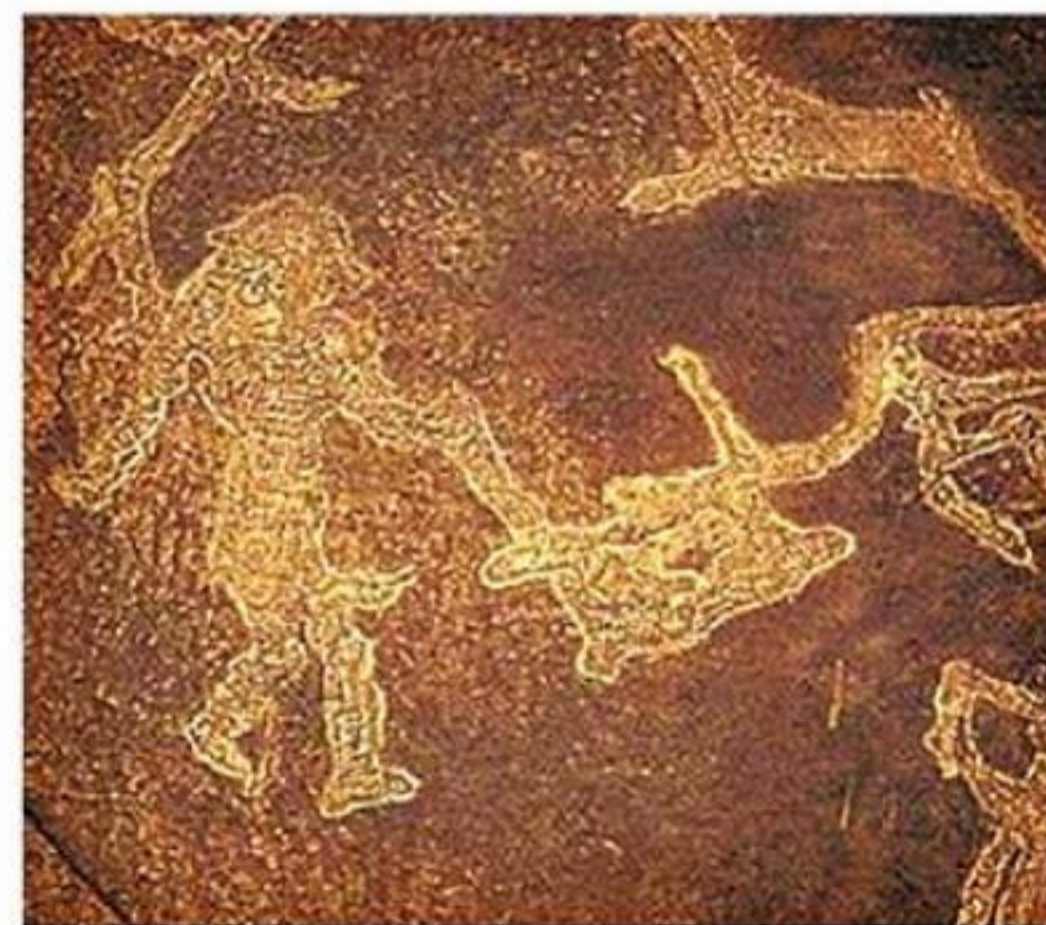

Рис. 2. Період неоліту (Монголія)

клало кінець родинним шлюбом. Такі шлюби підвищували здатність до фізичної та розумової адаптації. За однією з гіпотез, члени первісних племен не усвідомлювали зв'язку між статевим актом та зачаттям, і, можливо, така ситуація зберігалась до X ст. до Р.Х. Інші ж учені переконані в тому, що вже в первісному суспільстві було винайдено спосіб контролю над народжуваністю за допомогою рослинних відварів.

Наявні знання про інтимні людські стосунки відображаються в епосах, працях філософів, письменників, поетів та митців того часу, скульптурах, амулетах, амфорах (рис. 3, 4, 5). Елементи статевого життя та зображення органів не були табуованими, а навіть — на них накладався ореол сакральності й інколи вони виконували функцію оберега. Заслужують на увагу жіночі фігурки з Трипільської культури (IV ст до Р.Х.), знайдені на території України (рис. 6).

Вплив міфології на розвиток сексології особливо яскраво виявляється в запозиченні імен для позначення відповідних органів, функцій або сексуальних розладів. Жіночі геніталії називали раковиною Афродіти, жіноче лобкове підвищення — горбком Венери. До цих пір збереглася назва "клітор" (Кліторіс, дочка Мірмідона, була така мала, що Зевс був змушений перетворитися на мурашку, щоб зблизитися з нею). Гермафродит — людина з ознаками фемінінності та маскулінності

Рис. 3. Елементи античної еротичної культури

Рис. 4. Бог Мін в храмі Люксора (Античний Єгипет) символ удачі і чоловічої сили

Рис. 5. Гермафродит (3 ст. після РХ.)

Рис. 6. Жіночі фігурки — Трипільська культура (IV ст до РХ.)

одночасно. Часто міфологічні назви використовували представники психоаналізу в термінології (комплекс Едіпа, Електри тощо).

Класичними для цього періоду вважаються три джерела, що складають історичний фундамент сексології:

1. Китайський трактат "Мистецтво спальні", індійська "Камасутра" (Афоризми задоволення) (рис. 7) та "Наука любові" Овідія. Даоські і тантричні трактати

Рис. 7. Ілюстрація до Камасутри

перераховують, описують і аналізують сотні різних способів статевого акту, інтимних пестощів, торкань, поцілунків тощо.

2. В античні часи зароджується генітальна хірургія. Виконуються перші операції: обрізання, найперше — в Єгипті, датується 5000 р. до Р.Х. (рис. 8).
3. З давніх часів застосовували різні механічні засоби для досягнення більшої сексуальної насолоди або для механічної дефлорації, наприклад, штучний статевий член, зроблений зі шкіри чи дерева (рис. 9).

Безумовно, статеве життя не оминули й стародавні грецькі філософи. Наприклад, законодавство Солона (VII–VI ст. до Р.Х.) вперше почало розглядати проституцію як суспільний інститут.

Багато питань пов'язував з проблемою любові Платон (V–IV ст. до Р.Х.); жоден філософ не надавав "еросу" такого великого значення. Природа цього "еросу" була далека від приписуваної йому легендою виключно "платонічної", духовної любові. Платон вважав, що любов фізична, сексуальна і поклоніння красі людського тіла є необхідними умовами для досягнення вищої духовної любові. Для пояснення того факту, що люди прагнуть до сексуального, духовного і тілесного єднання, Платон звернувся до міфу, згідно з яким спочатку чоловіки і жінки були

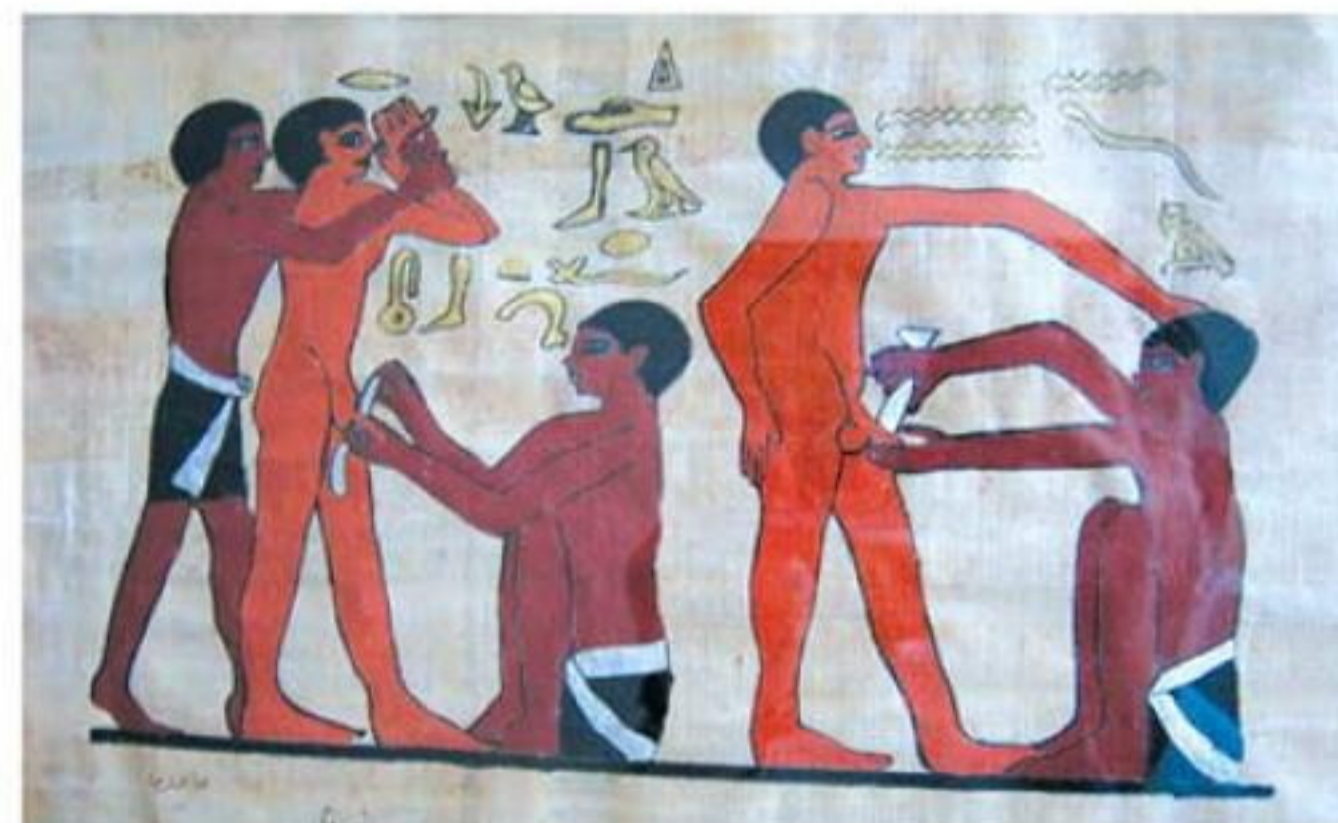

Рис. 8. Папірус, що зображає обрізання (Єгипет)

Рис. 9. Штучний статевий член із дерева

єдині, тобто були одними істотами (андрогінами), і лише пізніше боги, чи то за провини людей, чи то із заздрощів розділили їх на одностатеві істоти. Цим і пояснюється їх взаємне прагнення до духовного і тілесного єднання, бажання однієї людини знайти відповідну їй "свою" половину.

Арістотель (IV ст. до Р.Х.) вважав, що "ерекцію забезпечують пневми — невидимі живильні повітряні субстанції, які проникають в статевий член", "будь-яке захворювання, що порушує дисбаланс чотирьох тілесних рідин (кров, флегма, жовта і чорна жовч) призводить до імпотенції".

Гіппократ (V–IV століття до Р.Х.), найвідоміший серед стародавніх лікарів, вважав, що часті статеві акти зміцнюють і збільшують статевий член, тоді як сексуальна стриманість зменшує його, а мастурбація є чинником великої кількості хвороб. Гіппократ стверджував, що при статевому акті відбувається взаємний обмін рідинами, що зміцнює здоров'я внаслідок обміну виділеннями та енергією партнерів. Цей погляд зробив великий вплив

на розвиток так званої герокомії — концепції, згідно з якою чоловік омолоджується, маючи статевий акт з молодими партнерками. Що стосується гомосексуальних зв'язків, Гіппократ дотримувався думки, що мужність та інші позитивні якості чоловіка через його сім'я можуть передаватися підліткам. Цей погляд був відображенням відповідного ставлення до гомосексуалізму в античній Греції.